

Joodse begraafplaatsen van Winschoten

WINSCHOTEN- In de gemeente Middelburg ligt net buiten de stadsmuren de Portugees-Joodse begraafplaats. De joden die hier begraven liggen zijn afstammelingen van groepen joden die met de Spaanse inquisitie op de hielen vanuit Spanje en Portugal naar Nederland vluchtten. Ze vestigden zich vooral in Amsterdam maar zochten hun toevlucht ook in kleinere steden waaronder plaatsen in de delen van de provincie Zeeland. Door de komst van de Portugese joden kwam Middelburg drie eeuwen geleden in grote bloei. Door de verschrikkingen van de Tweede Wereldoorlog bleef ook in Middelburg, zoals in zoveel plaatsen in Nederland, slechts weinig van de joodse gemeenschap over. De kleine begraafplaats verviel tot een wildernis maar omdat het kerkhof op de monumentenlijst was geplaatst, werd in 1997 met een grondige opknappbeurt begonnen. Die is inmiddels voltooid.

DOOR

Dick Stijkel

Het verwaarloosde karakter van de begraafplaats behoort tot het verleden, gescheurde zerken werden gelijmd of met een speciaal ontworpen mortel weer aangezet of van een betonnen onderlaag voorzien. De zerken die middels een speciale techniek gelicht werden, kwamen na behandeling weer precies op dezelfde plek terecht. Dit volgens de joodse traditie die voorschrijft dat een graf altijd, voorzover dat kan, hetzelfde blijft. Opvallend in dit geheel was dat niet de plaatsing van het kerkhof op de monumentenlijst alleen doorslaggevend is geweest voor de restauratie. De aanzet werd reeds in 1985 gegeven door de toenmalige minister Brinkman van WVC die de dodencultuur tot wezenlijk onderdeel van de volkscultuur bestempelde. Sindsdien zijn er van de duizenden kerkhoven die Nederland kent, 62 tot monument verheven. Van de 230 joodse begraafplaatsen kregen 29 een beschermde status. Wellicht uit piëteit met het joodse volk zijn er verhoudingsgewijs meer joodse begraafplaatsen tot monument uitgeroepen. Daarnaast zijn er relatief veel joodse kerkhoven bewaard gebleven want volgens het joodse geloof is het uitzonderlijk dat een kerkhof veranderd of geruimd wordt. Winschoten kent zo'n uitzondering. Toen in 1969 het eerste joodse kerkhof aan de Liefkensstraat werd geslecht en

de overblijfselen naar het huidige joodse kerkhof aan het Sint Vitusholt werden overgebracht, was daar toestemming van het Opperrabinaat voor nodig. Met de verplaatsing verhuisde ook bovenstaand grafmonument dat in 1894 door de joodse gemeenschap op het kerkhof aan de Liefkensstraat werd geplaatst. Reeds voor de oprichting van de joodse gemeenschap in Winschoten in 1797 hadden de Winschoter joden in 1786 het initiatief genomen een stuk grond aan de Liefkensstraat achter het Armenhuis te verwerven met het doel hier een joodse begraafplaats te stichten. Uiteindelijk zouden hier 54 Winschoter joodse ingezetenen ter aarde besteld worden. Dit kerkhof deed dienst tot 1828. Daarna werd gebruik gemaakt van de nieuw aangelegde joodse begraafplaats aan het Sint Vitusholt. Reden voor aanleg van het nieuwe kerkhof was gelegen in een schrijven van de minister van Binnenlandse Zaken waarin werd verordonneert dat vanaf 1 januari 1829 het begraven van doden in plaatsen met meer dan 1000 zielen buiten de bebouwde kom diende te geschieden. Aldus werd in de raadsvergadering van 31 maart 1828 besloten tot aanleg van een nieuwe algemene begraafplaats. Voorts zou achter de te realiseren begraafplaats een stuk grond ter grootte van ongeveer vijf bunder die-

In 1969 verhuisde dit monument van de joodse begraafplaats aan de Liefkensstraat naar het Sint Vitusholt.

nen te worden afgegraven en geplaatst, 'teineinde de Israëlieten daarvan een begraafplaats kunnen aanleggen, overeenkomstig hun godsdienstinstellingen'. Het Israëlitisch kerkbestuur aanvaarde de nieuw aan te leggen begraafplaats op voorwaarde dat zij volgens hun eigen godsdienstwetten en gewoonten konden handelen zoals de gemeente Winschoten had toegezegd. Aanleg en onderhoud kwamen daarbij voor rekening van de joodse gemeente, waarbij de Winschoter raad aankondigde bomen te zullen plaatsen en de ingang van de begraafplaats van een poort te voorzien. Beheer en eigendom van de begraafplaats bleven aan de gemeente Winschoten. Pas in 1865 ondernam het joodse kerkbestuur een poging om de begraafplaats in eigendom te krijgen. Toen het verzoek aan het gemeentebestuur niet werd ingewilligd, diende de joodse gemeente in 1874 nogmaals eenzelfde verzoek in. De joodse ritus schreef immers voor dat een Israëlitische begraafplaats nooit vervreemd mocht worden. Een raadscommissie die zich over het hernieuwde verzoek boog, zag er geen nut in de joodse gemeenschap haar zin te geven. Wel werd het bouwen van een lijkenhuisje toegestaan. Na andermaal in 1882 een verzoek te hebben ingediend dat wederom niet werd gehonoreerd, vond de Israëlitische gemeente pas bij de zittende gemeenteraad in 1902 een gewillig oor en werd de begraafplaats voor 1000 gulden aangekocht. Op de voormalige joodse begraafplaats aan de Liefkensstraat was inmiddels in 1894 een door het kerkbestuur opgericht monument geplaatst met als opschrift in het Hebreeuws en Nederlands: 'Voormalige begraafplaats behorende in eigendom aan de Israëlitische Gemeente te Winschoten gebruikt tot het jaar 1828'. Dit monument verhuisde na de ruiming van de begraafplaats komt volgens orthodox joods standpunt aan de nabestaanden en betrokkenen. Daar is om begrijpelijke redenen in de praktijk echter niet veel van terecht gekomen. Zorg voor het joodse kerkhof in Winschoten is nu in handen van de landelijke Stichting Boete en Verzoening die toestemming heeft gekregen om in Nederland daar waar nodig de joodse kerkhoven te onderhouden. Wellicht dat er in navolging van Middelburg ook in Winschoten een ruimer initiatief voor het onderhoud en de restauratie van het joodse kerkhof kan worden ontplooid.

STR 131 318-1-50